

693

M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Ref.}
_{Ser.}

607

Title:

Gita Mahatmya

See

607

गीता ग्राह्यम्याम

:	Gita Grahāṭmyam	Title
:	from the Skandapurāṇa	Author
:	:	Editor
:	:	Year, Vols.
:	:	Publisher
607	:	Remarks
gita.	:	

॥ श्रीवासुदेवाय नमः ॥ गीताध्यायनशालस्पष्टादशा निरस्य च विहो नैकिरतः ॥ शाश्वतं परमं पदं ॥
 ॥ शालिग्रामशिलाये तु गीतां न्यासं कुर्यात् ॥ इति ॥ मन्त्रः ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॥ शालिग्रामं
 वा जगत्सर्वं ॥ सुखि वा सवरा चंदपाणि विलिप्यते नैव गीताध्यायी कदाचन ॥ ॥ गीतां गायति
 येनित्यं कपिलाश्वत्थसंनिधौ ॥ क्षत्रीयायां समा ॥ श्रित्य सर्वांश्च फलं लभेत् ॥ ॥ तेनेष्टं त्रुतिः स
 वेदं त्रं तेनायुतं गवां ॥ गीतामः न्यसतानित्य ॥ मवाप्तं परमं पदं ॥ ॥ नित्यं नागवतं शास्यं
 धीते हरितत्परः ॥ तस्य श्रीविजयावाप्तिः ॥ सैकिर्नैवति वाक्यं ॥ ॥ गीताध्यायं पठे
 द्यसु श्लोकांश्च श्लोकमववा नवपात्रविनि ॥ मुक्तो भवति विज्ञोः परं पदं ॥ ॥ आदिमं तं पठे
 द्यसु श्रीविज्ञोः पुरतः स्थितः ॥ गीताशास्त्रं हरेरि ॥ शृणु पाणिर्न लिप्यते यो नित्यं विश्वरूपाय नमः
 ध्यायं पठते नरा विभूति देवदेवस्य तस्य पुण्यं वदामहं ॥ ॥ एवैरधीतिर्यस्य पुण्यमिति हासममचि
 तिः ॥ श्लोकेनैकेन तस्य पुण्यं लभते नात्र संशयः ॥ ॥ १० ॥ यः पठेद्विश्वरूपाय नमः पुरतः स्थितः ॥ द्वादश
 जागरे विज्ञोः स्य पुण्यं वदामहं ॥ ॥ ११ ॥ लुप्तपिंडः ॥ ॥ केचित्सुत्रदारविवर्जिताः ॥ सर्वे ते मुक्तिमायं

तिकुलेन तस्य मृताश्च ये ॥ १२ ॥ आब्रह्मसंवरपर्यंतं जगत्त्रयं निकरोति ॥ विश्वरूपं महाध्यायं विभूतिं च
 पठेद्दिवा ॥ १३ ॥ गीतां गंगां गायत्रीं गोविंदो नमो भगवते वासुदेवाय ॥ मगधे न्य ॥ स्कानं ते जोषति निरामया ॥
 यो धीते सकलां गीतां मानवो मुनि स त्रगद्वादश्यां जागरे रात्रौ परं ब्रह्माधिगच्छति ॥ १४ ॥ गीतायाः
 श्लोकपादेन गोविंदस्य च कीर्तनात् ॥ यद्विदुः ॥ न मात्राण्यतीर्थं कोटिफलं लभेत् ॥ १५ ॥ अहं न
 दनियो मर्त्यो गीताध्यायं पठेत्पुनः ॥ द्वाविं ॥ शदपराधैस्तु सोह न्यहनि मुच्यते ॥ १६ ॥ जा
 गरे यन्नानास्य मन्त्रादिषु युगादेश्वागी ॥ ताशास्त्रं च गोधीते शृणुते विभूतत्परः ॥ १७ ॥
 निश्चितं धारयेत्सु नित्यं मर्चयेत्ते दिजया ॥ ददात्यति ॥ शिष्यश्च तस्य पुण्यं वदामहं ॥
 १८ ॥ सहस्रस्याश्च मेधानां तथा गोकोविदा ॥ न वत फलं लभते विज्ञो ब्रह्महत्यायु पदं देह
 ॥ १९ ॥ गीतार्थं श्रवणाय समानं संपरिच्छेत् ॥ तस्य वैवस्वतो जाकुरुते सिपिमाई न ॥ २० ॥ गीता
 शास्त्रं च यो वक्तो वैश्वानो च संसदि तस्य देव न ते पुण्यं कपिला दशधेनुजं ॥ २१ ॥ जाययणस
 हस्येण यो कस्य शतेन वा न गवतः शास्त्रं नावलनते च ततोऽधिकं ॥ २२ ॥ ओउये वात्र कथि

१२ नि

७

तं देहमेतन्न संशयः सा अर्धं प्रयत्नेन गीतायां जने मानं ॥ २४ ॥ यो हं निशं दैरे न कदा गीता मन्यते
 तेन न शान्तिरिति मया पापैः सर्वा बला जनेः यत्किंचिदुक्तं ते पुण्यं गीता ध्यायादिने दिने ॥ विष्णु
 शास्त्रप्रदस्ये बं न वेत्सुणं हि पंचक ॥ २५ ॥ तिरिती वस्त्रे यस्तु गीता शास्त्रं ददाति यः ॥ दिने दिने च
 मेधेन यज्ञं तेनात्र संशयः ॥ २६ ॥ चतुर्णामपि विद्वानां सारमुद्धृत्य विष्णुना त्रैलोक्ये पकाराय
 गीता शास्त्रं प्रकाशितं ॥ २७ ॥ गीता गंगा तथा शृङ्गकपिला निः सेवनां वासरं पश्य नान्य
 सप्तमं न कलौ पुगे ॥ २८ ॥ विष्णु शास्त्रप्रवक्तारो नास्ति तस्य समो गुरुः ॥ यस्य शास्त्र
 प्रदीपे न नश्यते चारकं तमः ॥ २९ ॥ विष्णु शास्त्रप्रवक्तारो नास्ति तस्य समो गुरुः ॥ यस्य शास्त्र
 शदीपे न दृश्यते परमं पदं ॥ ३० ॥ जन्मान्तं सह संपु विष्णु न को न लिप्यते यस्य संदर्शनं देवना
 म्भीतवति पातकं ॥ ३१ ॥ यथेदितो रविर्गतिं दृष्टसि को यथा नलः ॥ पितृमातृ रतः पुत्रो गीता ध्याया तथा
 नरः ॥ ३२ ॥ मया सागवतो नित्यं यथा नारपतिव्रताः ॥ नास्ति लोके यथा गंगा गीता नानि तथा लुवि ॥ ३३ ॥
 तावज्जति तीर्थं निश्चिह्नं हि सा निमोदिता ॥ यावत्तु पश्यते गीता मयः ॥ ते निवेद्य ॥ ३४ ॥ सर्वतीर्थेषु च

ने

ज्ञा

पु

का मं च मोहं चावेकते सदा ॥ श्रोतव्या पठनीया च गीता कुरु ॥ ३५ ॥ अतः ॥ ३६ ॥ अलनिर्मोचनं तु सा
 जलमौ नं दिने दिने ॥ सकृद्वीतां न सिद्धानं सुसा मलमोयनं ॥ ३७ ॥ गीता सुगीता कर्तव्या किमन्ये
 : शास्त्रसंग्रहे ॥ या स्वयं पश्यतां न स्य मुखप्रयादि निस्तता ॥ ३८ ॥ रेजना किं न पश्यंतीति गीता मृतद
 रीतकी ॥ कुरु विद्यमुखो जीर्णपापरो गविरथ ॥ ३९ ॥ नारतो दधिपंकस्य गीता निर्मयना स्य
 च सारमुद्धृत्य कुरु ॥ न अर्जुन स्य मुखे ॥ ४० ॥ तं ॥ ४१ ॥ नारता मृत सर्वसंविज्ञो र्वजो वि ॥ ४२ ॥
 निस्ततं गीता गं ॥ ४३ ॥ लादकं पीत्वा ॥ ४४ ॥ पुनर्जन्मना ॥ ४५ ॥ विद्यते ॥ ४६ ॥ अ
 कृत्य मपि कुर्वीते ॥ ४७ ॥ चित्तानो वा इतस्ततः ॥ ४८ ॥ इदं संसारजंडुः खं ॥ ४९ ॥ गीता ध्याया न पश्यति
 ॥ ५० ॥ गीतायाः श्लोकमात्रेण सर्वपापैः प्रमु ॥ ५१ ॥ यते हृदि रूपं मुखेना मनैवेद्यमुदरे हरे ॥ ५२ ॥
 ॥ शास्त्रं गीता वेदमाता च मंत्रः ॥ उज्जोविष्टः स चरित्रा निलाषः ॥ न किः कुरु न त्वविज्ञानविता सं
 गः स हि र्यस्य तस्या कृतं किं ॥ ५३ ॥ ॥ इति श्री स्कंद पुराणे गीता महात्म्यं समाप्तं ॥ ॥ ५४ ॥
 ॥ ५५ ॥ ॥ श्रीः ॥ ५६ ॥ ॥ श्रीः ॥ ५७ ॥ ॥ श्रीः ॥ ५८ ॥ ॥ श्रीः ॥ ५९ ॥ ॥ श्रीः ॥ ६० ॥

Fragment of a papyrus scroll with Greek text, likely from a medical or scientific treatise. The text is written in a cursive hand and is heavily damaged, with significant staining and missing portions. The fragment is rectangular and shows signs of being part of a larger document.

Fragment of a papyrus scroll with Greek text, likely from a medical or scientific treatise. The text is written in a cursive hand and is heavily damaged, with significant staining and missing portions. The fragment is rectangular and shows signs of being part of a larger document.

यत्कला। बहवर्षो विप्रचितो मन्त्रमेतन्मूलं पूर्णं पादं तदितह सायं श्रोत्रं ध्रुवि धाय सः ॥ ३ ॥ द्विगे
 गर्भसंवासास्ते गर्भमया चितः ॥ १८ ॥ स्मरन् पूर्वोक्तताः सनाता ज्ञाती श्रयातनाः । मोक्षोपायमन्त्रि
 ध्यायन्वर्ततेऽसासतत्परः ॥ १९ ॥ अष्टमे त्वं स्मरतीत्यातां मुद्गरं संमततः । पुनरं बोधुनर्गर्भं च
 चपं विप्रधावति ॥ २० ॥ अतो मासेऽष्टमे ज्ञातो न जीवत्यो ज्ञातो जितः । क्वचित्काष्ठे मवस्थाने संस्कारात्वं
 डितो गवतः ॥ २१ ॥ प्रसवसमयः स्याद्दे मासेषु नवमादिषु । मातुरसावहो नाडी मनुबद्धा परात्रिधा ॥ २२ ॥ अ
 नात्रिस्थनाडी गर्भस्य मात्रा हरसावहा । ततो ज्ञातिर्लक्ष्यते सो माहृष्टमस्ति स्थितः ॥ २३ ॥ अ
 ध्यास्ते संज्ञं च ज्ञातो गर्भे दहिणपार्श्वजः । वामपार्श्वस्थितानां लक्ष्मी बंधमध्यास्थितं मतं ॥ २४ ॥
 क्रियतेऽधः शिरीषाः सति मरुतैः प्रवर्तते सतः । निःसार्यते रुज्जात्रो यंत्र छिद्रेण बाह्वर्कः
 ॥ २५ ॥ ज्ञातुं न बोध संस्कारादिति ज्ञावस्य नित्यता । तावाः स्याः षड्विधा सस्य माहृताः पितृजास्त
 या ॥ २६ ॥ राजसा स्तब्धसाः सत्व संज्ञाः सात्यजास्तया । मद्रवः शोऽस्ति तं दे मे मजा ली हो य
 तव गुदं ॥ २७ ॥ हृन्ना नीत्येव माद्यान्ना माहृता मताः । स्मरन् सोमकचाः स्तायुः शीराध
 मनो न रवाः ॥ २८ ॥ शनाः शुक्रमित्यादि पितृराः पितृ मनुदवाः । शरीरोपचयैव संज्ञा
 दिस्तृप्तिर्वसं स्थितिः ॥ २९ ॥ अतो पुपल्लवुः सह पित्या नृनृज्जा सा न विदुः । इका देवः सु

अज्ञा

२२

६॥

खेदुः खेधर्मधर्मैव ज्ञावताः ॥ ३० ॥ प्रयत्नो ज्ञानमायुश्चेन्द्रियाणीत्यात्मजामताः । ज्ञानेन्द्रियाणि अवलं
 स्पृशन् दर्शनं तत् ॥ ३१ ॥ स न घ्राणमिन्द्रियाहुः पंचते मातृगोचराः । शब्दः स्पर्शस्तथा रूपं रसो जघ
 रति क्रमात् ॥ ३२ ॥ वाक् कर्माग्निगुणोऽप्येवा नहुः । दंष्ट्रियाणि तु । वचनादानजमनविमर्शित
 यः क्रमात् ॥ ३३ ॥ क्रिया स्तेषां मनो बुद्धिरित्यतः करणद्वयं । सुखं दुःखं च विषयो विज्ञेयो म
 नसः क्रिया ॥ ३४ ॥ स्मृतिर्जीतिर्विकल्पाद्यादि योऽध्यवसितिर्भूता । ब्रह्मयो नीनीन्द्रियाणि
 जैतिकान्यपरे जगुः ॥ ३५ ॥ सत्त्वाख्यं मतः करणगुणैर्दक्षिणमतः । सत्त्वं रजस्तम इति गुणाः स
 त्वा तु सात्विका ॥ ३६ ॥ आस्तिका मुक्तं धर्मैकं रुचिप्रवृत्तयो मताः । सत्त्वा तु राजा मायाः काम
 क्रोधमददयः ॥ ३७ ॥ निद्रा लस्य प्रमादातिवचनाद्यास्तुता मसात् ॥ प्रसन्नो हियता रोग्यानां लसा
 द्यास्तु सात्यजाः ॥ ३८ ॥ देहो ज्ञातात्मकस्तस्मात्तदेतं गुणनिमात्रं ज्ञाणं धर्मो तथोक्तं न स
 जानोपानमंशकात् ॥ ३९ ॥ नागं कूर्मं च तत्करं देवदत्तं धनं जयं शौते वायुविहतिरूपान् गूढातिराघवं
 ॥ ४० ॥ तेषां मुखतमः प्राणो नात्रिंशदधः स्थितः । चरत्या स्पृशसायां नाशो हृदयपंकजे ॥ ४१ ॥ शब्दो
 श्रोत्राग्निः श्वासे वासकासादिकरणं । अपानमुगुदे मेद्वै कटिजं घोरं हृदयेषु च ॥ ४२ ॥ नात्रिं
 देवं हणयोस्तु रज्जुपुतिष्ठति । अस्पृशन्तु रीणादिविमर्गः कर्मकार्त्तितं ॥ ४३ ॥ आनोऽक्षि श्रोत्रं

गुणेषु कदां प्राप्ते चतिष्ठति। आत्मकानधृतिर्यागग्रहणस्य कर्मव॥५४॥ सप्तमोऽध्यायः निखिलं
 शरीरवर्तिना सह। दिसतति सह स्तेषु नाडीरंध्रेषु संवरना॥५५॥ शुद्धं तदसावसमपानयनं देहपु
 ष्टित्व। उच्यते। पादयोः सह स्तेषु नाडीरंध्रेषु संधिषु॥५६॥ कर्मसिद्धेर्देहो नयने च। एतद्विप्रकीर्तितं। तज्ज
 दिधातुनाश्रित्य पंचनागादयः स्थिताः॥५७॥ उच्यते। निमेषादितित्तत्तत्प्रचलितकमात्तुं तज्ज
 नति शोकादितेष्वां कर्मप्रकीर्तितं॥५८॥ अग्रे स्तुतिचने रूपं पितृपात्रं कर्माशतां। अमर्षं तैस्तु
 मूष्णाणामेजस्तेजश्चरतां। अथावितानपादने जलानुरसमं रसे। शोथं स्नेहं रवं स्वेदं मूत्रादिमू
 तामपि॥५९॥ तमेव त्रिभिर्द्विषं। गंधं स्पर्शं रसं च ज्ञेयं। स्पर्शकेशानखदंतानस्थानां च न्य
 कर्कशं॥६०॥ तज्जसृग्मं स मेदेऽस्मिन् कृतु कालिधातवः। तस्वकोशाग्निना पक्षैर्जन्यं तेषां तवः क
 मात्॥६१॥ स त्रयसां वा अयाः स त्रयसां वा अयाः स त्रयसां वा अयाः स त्रयसां वा अयाः स त्रयसां वा अयाः
 प्रसन्नायां पयोः स योऽहं दये पंकजतति। सुखिरं स्यादधो वक्त्रं यत्तत्। स्त्री तं तदस्थि॥६२॥
 तच्च चेत्तनास्थानं तदस्थि नूतनमावृते। निमोऽतिस्वपित्यात्मा जगत्त्रिविक्रमयति। द्वास्वत सु
 पुतिः स्यात्स्वापो वा त्रिदियाति चेत्। एतं तदुदितं जगत्त्रिं। चेत्तं स्वप्नस्तदेव ते॥६३॥ मनश्चेष्टीयते
 प्राणे सुषुप्तिः स्यात्तदात्मनः। स्वप्नपीतं तदात्मनः स्वपित्यात्मा जगत्त्रिविक्रमयति॥६४॥ अवलोकनयने नसे

१॥

अथरेखाः

जिधानां प्रो
 विहेया अनु
 सारतः। ह
 योर्द्विपादयो
 र्द्विचपादयो
 र्द्विचपादयो

वदनं गुदं शोफसी। बहिर्मलवतानि सः स नयोर्द्विचपादयोः स त्रयसां वा अयाः स त्रयसां वा अयाः
 योऽहं दये पंकजतति। सुखिरं स्यादधो वक्त्रं यत्तत्। स्त्री तं तदस्थि॥६२॥
 तच्च चेत्तनास्थानं तदस्थि नूतनमावृते। निमोऽतिस्वपित्यात्मा जगत्त्रिविक्रमयति। द्वास्वत सु
 पुतिः स्यात्स्वापो वा त्रिदियाति चेत्। एतं तदुदितं जगत्त्रिं। चेत्तं स्वप्नस्तदेव ते॥६३॥ मनश्चेष्टीयते
 प्राणे सुषुप्तिः स्यात्तदात्मनः। स्वप्नपीतं तदात्मनः स्वपित्यात्मा जगत्त्रिविक्रमयति॥६४॥ अवलोकनयने नसे

३॥

चविंशतिः। साईतिष्ठनवशतीषदपचाशयतातया॥१५॥ साहसशिराओजेवाहिनोहृदयप्रयाः
 घंगुलेचंगुलदलेयवयवदलेतया॥१६॥ गत्यादुमतलस्येवसेवनः॥ ततायदा। प्रियंतास्त
 ससप्तशतानिपरिसंख्यया॥१७॥ तास्तुजितास्थितेदेदेनाग्रसंज्ञानकारणे। घ्राणगंधवहे
 देदेमेवोन्मेषहतोदृशोः॥१८॥ ओत्रयोः शब्दग्राहिणोतमुद्देमुनिनिर्मिते। धमन्योसेरेवाहिन्यः
 श्रुतिविंशतिशरिताः॥१९॥ कुप्यातिरिवकेसरस्तान्निर्देहोऽतिवईते। एताःप्रतिष्ठितास्तुनाम्यो
 चक्रनासावसद्व॥२०॥ ऊईदशदशाधस्ताश्रुतसस्तिर्यजायताः। ऊईगाहृदयप्रालोप्रतायते
 एयकविधा॥२१॥ वातपित्तकफरक्तसंघेदेविमुचतः। शब्दरूपरसगंधदेहेतवावगठतः।
 ट॥२२॥ देदेचरुषणंघोषस्थापबोधंचरोदनं। कुर्वतेहेनरेमुक्तेमन्युस्तवतः। स्त्रियां॥२३॥ सुधो
 गताश्रुपित्रेधाएयकपक्षाशयस्थिताः। प्रवर्तयंतितत्राश्रुशवीदिपूर्ववत्॥२४॥ अनुभुते
 धमन्योदेवतौ॥ यत्रमममयतातोयमत्रंवलदेदेनारीणामर्तवैतिने॥२५॥ विमुचतोदेप्रोतोसिदे
 स्थूलोत्रान्ति॥ तेसहस्रं। स्वेदमसदं गत्यहोतिरश्रौवर्तते। जोमकूपेषुसत्तासांमुखातिस्वेद
 मुक्तये। प्रवेशयतिचास्यगलेपादिप्रनवाचरसान्॥२६॥ जीवस्यानंनिमर्त्तानिशातंससोत्रंविदुः॥

८॥

गुह्यनिगातरे
 कवेस्त्रितारतो
 कलमाभोजतो
 नित्यंविद्येयं
 विचक्षणः॥२७॥
 संमदत्य
 न्नो जा
 यति
 निनिवृत्ते
 तःपर्वचिह्न
 यतद्विचक्षणः॥२८॥

चक्रमाधाराव्यवृत्तं। स्वाधिवानेतिगमलेष्वप्यपिकुर्वितो॥२९॥ तापेदशदशावचक्रमणिप्रकमंजकं। हृदयेनाहृतं। चक्रमाधुपत्रंमदास्त
 साहकोटिचयरोम्यास्तुश्रुवेशास्त्रिपदकाः॥३०॥ ओतःशिरास्तुश्रुवेरोःसहरोम्यानुकोटयः। चतुःपवीश
 सख्याताःसप्तषष्ट्याचसाईया॥३१॥ यक्षाणांरहितामानंजलादेरधुनाच्यते। दशजतिजलंजेयरसस्योत्रयोन
 व॥३२॥ रक्तस्याष्टोपुरीषस्यसप्तस्यः। श्लेष्मणस्तुषट्। पित्तस्यचंचतरोमृत्स्योत्रयस्य॥३३॥ वसायामे
 दसोहेतुमज्जत्वेज्जलसिंसमिता। अर्द्धजलिः। शिरामज्जशरीरेमानुषेतिदं॥३४॥ इतिसंहेपतः। ओक्तंसारमा
 लयसर्वतः। माहपित्तचवैस्थूलमनित्यमनिधायते॥३५॥ नटवद्वरलोपेतंजावाधिकासितंतिंगं॥
 संसरन्तिपिस्पर्शं। नानायेनिषुनित्यशः॥३६॥ कपिलस्यसहोत्पन्नाजावाधमदीयश्चये॥
 सांसिद्धिकास्तुतेहेयास्तत्कारुसाविकः। सदा॥३७॥ मनकादिप्रकृततायेजाहताःसमुद्रारिताः॥
 आचार्यास्मदादीनांजातास्तैवेतत्तमताः॥३८॥ धर्मेज्ञानंचवेराज्येमेम्यर्थप्रितिसात्विकं। विपर्य
 स्तमिदंसर्वमल्लोकावाचवर्तिते॥३९॥ धर्मेराजमनमूर्द्धमधोभवत्यधर्मे। ज्ञानेनचापवर्गे
 विपर्ययादिष्यतेबंधः॥४०॥ वैराग्यात्प्रकृतिलयः। संसारोभवतिराजसाशागात्। ऐश्वर्याद्विद्योते
 विपर्ययाद्विपर्ययः॥४१॥ ज्ञानंविनातुवैराग्यात्प्रकृतोसयईरितः। संसारोराजसाशागात्। ऐश्वर्य
 मविद्योततत्तत्॥४२॥ विपर्ययाद्विपर्ययसदितिचेदस्तुकोडशाएषः। प्रत्ययसर्गोविपर्ययाशक्तिगुणि
 सिद्धारण्यः॥४३॥ गुणवेषम्यविमर्दनतस्मिन्नेरास्तुपंचाशत्। पंचविपर्ययनेराभवत्यशक्ते
 रकांमुलेदेहमयेतज्जाहृतदपमं। तत्रास्तेऽग्निविस्वातेवीचक्रात्रम्यात्रवीगुले॥४४॥ तन्मयेताचिकुरुदाशारमवक्तितोऽस्तेवतुजापस्था
 तत्रजीवोन्नमत्यर्थ॥४५॥ पुष्पायाब्रह्मधर्माहवशादिति। जीवः। प्राणमसारुहोरहोकोटि

४५
 ४६
 ४७
 ४८
 ४९
 ५०
 ५१
 ५२
 ५३
 ५४
 ५५
 ५६
 ५७
 ५८
 ५९
 ६०
 ६१
 ६२
 ६३
 ६४
 ६५
 ६६
 ६७
 ६८
 ६९
 ७०
 ७१
 ७२
 ७३
 ७४
 ७५
 ७६
 ७७
 ७८
 ७९
 ८०
 ८१
 ८२
 ८३
 ८४
 ८५
 ८६
 ८७
 ८८
 ८९
 ९०
 ९१
 ९२
 ९३
 ९४
 ९५
 ९६
 ९७
 ९८
 ९९
 १००

अथ रत्नवेदकस्य ॥ १९ ॥ अथ विंशतिश्रेयस्तु छिन्नवधाष्टकासिद्धिः । ततो मोहो महामोहस्तानि
 सौधतामिस्रः ॥ १० ॥ पंचविपर्ययनेदाविशेषा विचक्षते । नेरस्तमसो हृदिधो मोहस्य
 चतष्ममहामोहः । तामिस्रः सप्तदशधा तया प्रवर्तयं धतामिस्रः ॥ ११ ॥ एकादशो द्विवधाः
 सहस्रद्विवधै रशक्तिरदिष्टा । सप्तदशवधा बुद्धेर्विपर्ययाद्बुद्धिमिहीना ॥ १२ ॥ आध्यात्मिका
 अतस्तः प्रकृत्या फलनस्तत्प्रजागम्याः । बाह्याविषयोपरमात्रपंचनवबुद्धयोः प्रहिताः
 ॥ १३ ॥ ऊहशब्दोऽध्ययने दुःखविघातत्रये सुहृत्प्राप्तिः । एतन्वसिद्धयोऽप्यसिद्धेः पूर्वोक्तशक्तिविधः ॥ १४ ॥ नवि
 ज्ञानवेत्तिगं नविज्ञानवेत्तिगं निर्वृतिः । विंशत्याख्यातव्यस्तस्माद्विविधः प्रवर्तते सर्गः ॥ १५ ॥ अष्टविक्र
 मो देवस्तिर्यग्यो न्यश्च पंचधा प्रवर्तिमानुष्यश्चैव विधः समासतो नैतिकः सर्गः ॥ १६ ॥ ऊर्द्धमत्वविशालोत्तमो
 विशालश्च मत्ततः । मध्यो रजो विशालो ब्रह्मादिस्तत्पर्यंतः ॥ १७ ॥ तत्र जरा मरण तदुःखं प्राप्नोति चेतनः पु
 षः । विंशत्या विनिवृत्तेस्तस्माद्दुःखं स्वभावतः ॥ १८ ॥ एतेषः प्रकृतिविज्ञतो महान् ईर्ष्यातद्विषयपर्यंतः
 प्रतिपुरुषविमोहायं स्तार्थद्वयपरायं आरंभः ॥ १९ ॥ वत्सविवर्दिनिमित्तादी रस्य यथा प्रवर्तिरुत्तमस्य
 पुरुषविमोहनिमित्तं तथा प्रवर्तिः प्रधानस्य ॥ २० ॥ यथा हृत्तेदं गोत्रिरत्र ही रत्वमायाति । कसेति व
 त्सविवर्दिपुष्टेव त्सेत्ययाति ॥ २१ ॥ ओत्सुकानिवत्सर्पयथात्रिया सुवर्तते तैः कः पुरुषस्य विमोहायं प्र

वर्तते तद्द्वयं ॥ १२ ॥ गस्य दृष्टित्वान्निवर्तते नर्तकान्त्वात् पुरुषस्य तस्यात्मानं प्रकाशविनिवर्तते प्रवर्तते ॥ १३ ॥ अत्र पकारिणि पुंस्त्रिगुणे कृते लपत्तति कुरुते प्रवर्तते ॥ सदा सहजं नवनिर्दृष्टं न सत्त्वं
गप्रवर्तति रन्वत राऽन्यतमस्तुमः ॥ १४ ॥ मम तु जातिमदुःप्रवर्तते गुणेऽन्यतमं कार्यं करस्तदुच्चैः
न पुनरेति पुरः पुरुषस्य यास कृदिहं हृदि गताऽति यशाय प्रदा ॥ १५ ॥ केचित्कारुणिकत्वेन वरं
यंती श्वरं न दुः ॥ अजमनी शमी ज्ञाने सर्वकारण कारणं ॥ १६ ॥ केन मुक्ती तता हं सामयूराः केन चि
त्रिताः ॥ काकाः हंसाः सुकानायाः स्वजावादि विवेचन ॥ १७ ॥ ब्रह्मलेनिर्गुणत्वाच्चै कार्यं नैवोपपद्यते प्र
धानात्रिगुणादेतत्रे भुतुम्येपि यथा पटः ॥ १८ ॥ यदुक्तं ॥ कासः पवति कृतानि कासः संहरते जगत् ॥ कासः
मुनेषु गगत्रिको हि दुर्तिक्रमः ॥ १९ ॥ व्यक्तमव्यक्तमात्मा च परार्थत्रया मीरितं प्रधानं तर्जवं
याति कासादि कारणं यतः ॥ २० ॥ न दयमर्हति न प्रतिबंधनं सरणमुक्तिमयं प्रवर्तते दिदं सकलसं
मुद्रवकारणं प्रवर्तते वपुमान् कदाचन ॥ २१ ॥ प्रवर्तते इति निजैर्निजबंधनं मुनिस्त्रिकृतमेतत्
मोचने ॥ अगुणचेतेन केवल आत्मनि जन्मवशात्प्रतिभाति न दुःखं ॥ २२ ॥ सतततत्त्वविचारतज्ज
वेदपुरहं न वपुर्मम नास्मिता ॥ जगदिदं कसं प्रवर्तते इति न विविदि हास्ति निजैरितं ॥ २३ ॥
दिततत्त्वविदा प्रवर्तते पुमान्निह तत व्यसं परिपश्यति ॥ विततं रंगसदा न कवन् स्थितो ललितं न
मसांगमनी च कना पनो ललितं न कवन् स्थितो ललितं न

वि०

शेष

न्यकरीमिव नित्य शोः ॥ १४ ॥ नरनबोद्धवत्परबोद्धितात्परतेतितराप्रतिर्विवेद। सति विज्ञेदित्यो
गतएव नोचवतिसृष्टिरूपारतितस्तयोः ॥ १५ ॥ कथं हि तात्पर्यं वपुरस्ति चेत्तु न ध्येयं सदेव
रह वासवत्। अनन्तदग्धमहोत्तबीजवत्तु वरायणपुतेति सांप्रतं ॥ १६ ॥ प्रकृतिपुरुषतत्वे सम्य
गात्मेकतानविदितमिह तदसौ केवलो निर्गुणश्च। विज्ञसति परमात्मा सच्चिदानंदरूपः सकल
दृग्विनाशी मुक्तमाये विमुक्तः ॥ १७ ॥ कपिलमुनिसदुक्तिं स्वातरे संनिधाय शरनयनसिद्धौ तर्ही
यमाने कलशे। सततसिद्धिं सन्निधौ विज्ञेदिति जगति तु सशिरामः सांख्यतत्त्वप्रदीपं ॥
॥ १८ ॥ नवप्रकाशं भक्तियुक्तं
व्यवहारविमूढदृष्टयः परमार्थकलयति नो ज्ञानाः। अप्रकाशविमुग्धबुद्धयः कलयतीह तुष्यंतं दुर्लभं
एवमेव हितमेव विपदा मपदं पदं। आपदा तेव नो मते पदान्प्राप्तिर्यत्पुनः ॥ १९ ॥ सांख्यतत्त्वप्रदीपं